

KATSAUKSIA

Lauri Hakulisen kuva

Puhe muotokuvan paljastajaisissa 11. toukokuuta 1970

Suhtautumista äidinkieleen ja sen sanoihin on monenasteista. Tavallisinta kai on arkisen välinpitämätön suhtautuminen: kieltä puhutaan ja kirjoitetaan ajattelematta ja tuntematta kielen merkillisyyttä. Toista on jo kielen taitajan suhtautuminen, jossa yhtyy teknisen osaamisen ilo ja tunteenomainen eläytyminen instrumentin mahdollisuuksiin; toista on myös kielen tarkkailijan älyllisesti erittelevä asennoituminen ilmaisuvälineistämme tärkeimpään ja hienoimpaan. Vain harvoin kielen taitajan ja tarkkailijan suhtautumistavat täysin läpäisevät toisensa, sulautuvat kannattamaan ajatus- ja tuntemistapaa, joka on

ehyesti omistettu kielen ihmeelle. Professori Lauri Hakulinen jos kuka on niitä, joissa äidinkielen taitaja ja tarkkailija tällä lailla ovat liittoutuneet. Siitä on todisteena koko hänen tähänastinen elämäntyönsä.

Kun turkulainen ylioppilas Lauri Hakulinen satakaksi lukukautta sitten kirjoittautui syksyllä 1919 Helsingin yliopistoon, tuo varhain ilmennyt liittoutuma jo määräsi hänen opintojensa suunnan. Suomen kieli ja sen sukukielet, fonetiikka, Rooman kirjallisuus olivat hänen aineitaan, ja opintojen yhteydessä syntynyt tutkielma suomen kielen vokaalinkestoista ja niihin liittyvistä

tavuaksentin ongelmista oli hänen ensimmäinen tieteellinen saavutuksensa. Jo ennen maisterintutkintoaan hän oli aloittanut järjestelmällisen tutustumisen suomen kansankieleen sanastusstipendiaattina Karjalan kannaksella. Hänen taitavan sanastustyönsä luonnollista jatkoa oli kiinnitys kansankielen sanakirjaa valmistelevan Sanakirjasäätiön henkilökuntaan heti säätiön perustamisesta vuodesta 1924 alkaen, edelleen Sanakirjasäätiön apulaisjohtajuus vuodesta 1931 lähtien ja johtajuus vuodesta 1945 vuoteen 1962. Suurelta osalta juuri Lauri Hakulisen tarmoa ja taitoa saadaan kiittää siitä, että Sanakirjasäätiön kokoelmat vähäisestä alusta ovat kasvaneet siksi jättiläimäiseksi järjestetyksi arkistoksi, joka nykyisellä opiskelija- ja tutkijapolvella on käytettävissään. Helsingin yliopistossa harjoitettu suomen kielen opetus ja tutkimus hyötyi Sanakirjasäätiön toiminnasta suuresti jo aikoja ennen kuin säätiön arkisto sai tyssijansa vuonna 1956 perustetusta yliopiston suomen kielen laitoksesta, ja siten voidaan sanoa, että Lauri Hakulisen työ Sanakirjasäätiön palveluksessa asiallisesti oli samalla tehokasta toimintaa yliopistomme palveluksessa.

Kieltä tarkkaavalle Lauri Hakuliselle Sanakirjasäätiö merkitsi tähytyspaikkaa, jossa tehdyt havainnot rastivat myös hänen tutkijantyönsä suuntaa. Sanat, suomen kansankielen sanat, ovat kuuluneet vuosikymmeniä hänen mieluisimpiin tarkattaviinsa; niiden alalta syntyi hänen aiheenvalinnaltaan ja käsitelytavaltaan rohkeaoitteinen väitöskirjansa vuonna 1933, ja niiden alalta ovat kymmenet muutkin hänen suppeammat ja laajemmat tutkielmansa. Sanaston tuntemukseen ja omakohtaiseen tutkimukseen perustuu paljolti myös Lauri Hakulisen suurteos »Suomen kielen rakenne ja kehitys», mutta samalla se paljastaa tekijänsä suvereenin oppineuden kaikilla muillakin kieleemme tutkimuksen lohkoilla. Tämän alkuaan vuosina 1941 ja 1946 ilmestyneen teoksen

merkitystä osoittaa se, että kirja on ehtinyt julkisuuteen omassa maassamme jo kolmena laitoksena ja lisäksi ulkomailla kolmena eri käännöksenä. Suomen kielen yliopisto-opetuksessa sillä on perusteoksen asema, mutta yhtä taa-jaan kuin opiskelija sen loputtomaan viisauteen joutuu turvaamaan kokenut tutkijakin melkein missä tahansa työssään. Kestävän merkkiteoksen mainetta voi huoletta ennustaa myös Lauri Hakulisen emeritusajan suurtyölle, viime syksynä ilmestyneelle monografialle »Suomen sanaston käännöslainoja», joka on pohjautunut vuosikymmenisiin valmisteluihin ja vaatinut ei vain suomen kansankielen ja kirjasuomen vaan myös Euroopan klassisten ja nykyisten kulttuurikielten monitahoista tunte-
musta.

Kielen tarkkailijana, sen tutkijanakin toimiessaan Lauri Hakulinen osoittautuu myös kielen taitajaksi. Hän on itse jäntevän, täsmällisen, suomalaisittain monikeinoisen asiaproosan kirjoittaja, ja jäntevyyttä, täsmällisyyttä ja kotoista keinokkuutta hän on pitänyt ohjeenaan myös kielenhuoltoharrastuksessaan. Kulttuurisuomen muokkaukseen hän on osallistunut muun muassa yhtenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnan ja sen seuraajan Suomen Akatemian kielilautakunnan kantavista voimista. Näkymättömissäkin hänen vaikutuksensa on sitä tietä säteillyt laajalle — harva kielenkäyttäjä mahtaa tietää, että humanisti Lauri Hakulisen tekoa ovat jopa sellaiset teknistyneen nykykielen tavalliset sanat kuin *oikosulku*, *tutka* ja *muovi*. Arvaamatonta palvelusta suomen kielen sekä tutkimukselle että huollolle on merkinnyt hänen huolenpitonsa alan akateemisesta yhteenliittymästä Kotikielen Seurasta ja varsinkin sen äänenkannattajasta Virittäjästä: toimitussihteerinä vuosikymmenen ajan, lehdelle suuntaa ja kiinteyttä antavana päätoimittajana kolmatta vuosikymmentä ja lehden avustajana kuusitoistavuotiaasta koulupojasta

saakka eli tähän mennessä jo viidenkymmenen neljän vuoden rupeaman.

Viittasin äsken parikin kertaa siihen välilliseen merkitykseen, joka Lauri Hakulisen julkisella toiminnalla on ollut hänen alansa yliopisto-opetukselle. Näkyvimmin tietysti on vaikuttanut hänen oma työnsä Helsingin yliopiston opettajana: ensin suomen kielen dosenttina vuodesta 1946 alkaen, sitten saman aineen professorina vuodesta 1953 vuoteen 1963. Sadat suomenlukijat ennättivät tuona aikana päästä osallisiksi hänen opetuksentaan; monille se antoi sytykettä jatko-opintoihin, ja vielä useammille, opettajan leipätyöhön valmistuville, se antoi sitä henkistä evästyötä, jota kirjatietaivo vain korvaa. Lauri Hakulisen selkeiden ja huolellisesti valmistettujen luentojen arvoa lisäsi erityisesti hänen mieskohtainen antinsa: luennot eivät olleet vanhan toistamista, vaan runkona tai ainakin runkoon taiten oksastettuna lisänä olivat luennoitsijan tuoreet alkuperäistutkimukset. Opintotöiden ohjaajana ja tentaattorina hänet tunnettiin tarkaksi ja vaativaksi, mutta tunnettua oli myös hänen oikeamielisyytensä ja lämpimän kannustava suhtautumisensa ohjattaviin — kaikki piirteitä, jotka ovat leimanneet hänen muutakin toimintaansa sekä yliopistossa että sen ulkopuolella. Elvyttävästi sekä suomen kielen yliopisto-opetukseen että sen tutkimukseen vaikutti Lauri Hakulisen professorikautena tapahtunut yliopiston suomen kielen laitoksen ja sitäkin laajemman laitosityhteisön, Castrenianumin, perustaminen. Toimiessaan yhtäaikaan sekä suomen kielen laitoksen esimiehenä että Sanakirjasäätiön johtajana hän loi kiinteät muodot näiden instituuttien yhteistyölle, ja muun muassa opintotutkielmien aiheenjaossa hän pyrki suorastaan ohjelmallisesti suuntaamaan Sanakirjasäätiön kokoelmissa pii-

levää tietoa tutkimuksen hyväksi. Arkiton sanamuistiinpanoihin hänen opetuksensa, hänen ohjauksensa puhalsi henget; eläväksi ja eleyksi todellisuudeksi hänen oppilailleen hahmottui myös sanojen ja niiden ilmaisemien käsitteiden purkamaton yhteys.

Kun täysinpalvelleen professorin Lauri Hakulisen seitsemäs ikäkymmen viime lokakuussa kului umpeen, hänen ystävänsä, työtoverinsa ja oppilaansa pyysivät saada osoittaa kiitollisuuttaan arvostetulle akateemiselle opettajalle, etevälle tiedemiehelle, monen hankkeen ja monen yksilön myötämieliselle eteenpäinlykkijälle maalauttamalla hänen muotokuvansa. Talven mittaan se on vähin erin syntynyt yläpuolella päivänkohtaisen akateemisen kohun, tämän Porthanian ylimmän kerroksen ilmassa ateljeessa, ja nyt kevätauringin paistaessa on tullut sen paljastamisen vuoro.

Taiteilija Åke Hellman on sävykkäiseen maalaukseensa tavoittanut paljon luonteenomaista Lauri Hakulista: valpasta tarmon miestä mutta samalla myös vakavaa mietiskelijää, ehkä häivähdyksen sitä romanttista haaveksijääkin, jonka mielessä monien tavoitteiden on täytynyt kangastuksena käydä jo kauan ennen toteutumisen hetkeä. Pyydän saada kiittää taiteilija Hellmania tästä taitavasti ja antaumuksellisesti tehdystä tutkielmasta. Samalla pyydän lausua Teille, yliopiston Herra Vararehtori, teittäjien toivomuksen, että maalaus saisi paikkansa yliopiston kokoelmassa, kernaasti sijoitettuna Lauri Hakulisen omimpaan työsiöön Castrenianumiin, jonka mukana halusta näkisimme sen seuraavan myös silloin kun tämä laitosityhteisö toivottavasti jo lähiaikoina muuttaa uusiin ja entistä väljempiin tiloihin.

TERHO ITKONEN